

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA ASOSIY RIVOJLANTIRISH MARKAZLARI VA ULAR BILAN ISHLASH USULLARI

Xo'jamiyarov S.Ch.

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Maktabgacha ta'lim metodikasi” kafedrasi dotsenti, p.f.f.d(PhD).,

Muhiddinova K.R.

Toshkent Amaliy fanlar universiteti

“Maktabgacha ta'lim” yo'nalishi 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Rivojlantirish markazlari turli nomlarga ega bo'lishiga va o'yin faoliyatining har xil turlarini o'z ichiga olishiga qaramasdan, ularning har biri bolaga ijtimoiy, hissiy va intellektual rivojlanish imkoniyatini beradi. Har bir rivojlantirish markazi turli rag'batlantiruvchi materiallar, o'quv o'yinlari va didaktik materiallar bilan to'ldirilgan kichik ijodiy ustaxona hisoblanadi. Rivojlantirish markazlari deyarli har kuni faoliyat yuritadi.

Kalit so'zlar: matematika, san'at, fan, tabiat, nutq, til, markaz, syujet, rol predmet, rivojlanish, markaz.

АННОТАЦИЯ

Хотя центры развития имеют разные названия и включают в себя различные виды игровых занятий, каждый из них предоставляет ребенку возможности для социального, эмоционального и интеллектуального развития. Каждый центр развития представляет собой небольшую творческую мастерскую, наполненную разнообразными стимулирующими материалами, развивающими играми и дидактическими пособиями. Центры развития работают практически ежедневно.

Ключевые слова: математика, искусство, наука, природа, речь, язык, центр, сюжет, роль, предмет, развитие, центр.

ABSTRACT

Although development centers have different names and include different types of play activities, each of them provides a child with opportunities for social, emotional and intellectual development. Each development center is a small creative workshop filled with various stimulating materials, educational games and didactic materials. Development centers operate almost every day.

Keywords: mathematics, art, science, nature, speech, language, center, plot, role subject, development, center.

KIRISH

Rivojlantirish markazlarida o‘yin va o‘yin faoliyatini tashkil etish bolalarning yosh imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda yaratiladi va bola kun davomida qiziqarli o‘yin faoliyatini topa oladigan tarzda loyihalanadi. Didaktik materiallar, o‘yinlar, qo‘llanmalar va bolalar adabiyotlarini tanlashda bolalarning ko‘p bosqichli rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlari hisobga olinadi, bu esa har bir bolaning rivojlanishida ijobiy rivojlanish uchun zarur “tuzatishlar” kiritishga yordam beradi.

Asosiy rivojlantirish markazlari (MTT imkoniyati yoki ehtiyojidan kelib chiqib, siz ko‘proq markazlarni tashkil qilishingiz mumkin):

- Qurish yasash va matematika markazi
- Syujetli-rolli o‘yin va dramalashtirish markazi.
- Til va nutq markazi.
- Fan va tabiat markazi.
- San‘at markazi.

Rivojlantirish markazlari haftaning mavzusiga qarab o‘yinlar, qo‘llanmalar va atributlar bilan to‘ldiriladi.

Qurish yasash va matematika markazi maqsadlar:

- chizma, rasmlar, o‘z g‘oyasi bo‘yicha qurish; turli xil shakl va o‘lchamdagi figuralarni nomlash, hisob-kitob va sonlarni bilish;

- turli konstruksiyalardan maydoncha qurish; predmetlarni ma‘lum xususiyatga ko‘ra birlashtirish, fazoviy tasavvurlarni bilish; predmetlarning joylashish usulini ko‘rish va fikrlash orqali tahlil qila olish, sanashni bilish, predmetlarni o‘lcham bo‘yicha taqqoslay olish;

- barmoqlarni ishga solib qog‘oz mahsulotlarini yaratish, ixtirochilikka, ijodiy fikrlashga qodir, e‘tiborni jamlay oladi, ma‘lum rejaga asosan ishlaydi;

- ishda qurilish va boshqa turdagi materiallardan foydalanish. Resurs ta‘minoti:

- bolalarning yosh va rivojlanishiga mos ravishda hissiy idrokni rivojlantirish o‘yinlari;

- predmetlar miqdori va hisobi, o‘lchami va shaklining elementar matematik tasavvurlarini shakllantirish, makon va vaqtda yo‘naltirish o‘yinlari;

- sanoq va ko‘rgazmali material: sanash uchun yassi predmetli tasvirlar; kichik o‘yinchoqlar va predmetlar – matryoshkalar, qo‘ziqorinlar, baliqlar va boshq.; sanoq cho‘plar; turli o‘lchamdagi har xil rangdagi geometrik shakllar to‘plami; sanash uchun tabiiy material; sonlar to‘plami va h.k.;

- yordamchi anjomlar: lupa, qum soati, magnit, o‘lchov qoshiqlari, turli o‘lchamdagi rezina grushalar.

Syujetli-rolli o‘yin va dramalashtirish markazi maqsadlar:

- ertaklardan parchalarni dramalashtirish. Ertak qahramonlarining xarakterini tushunish, kompozitsiya xususiyatlarini sezish;
- bor bilimlar asosida syujetli-rolli o‘yinlarni tashkil etish, birgalikda qaror qabul qilish;
- asar nomi va mazmunini bilish, asar mazmuni va sarlavhasi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqliqni tushunish;
- birgalikda o‘ynash, ma’lum bir rolni bajarish. Resurs ta’minoti:
- syujetli-rolli o‘yinlarni tashkil etish va o‘tkazish: “Oila”, “Shifoxona”, “Poliklinika”, “O‘zbekiston armiyasi”, “Kosmik parvozlar”, “Do‘kon”, “Go‘zallik saloni”, “Yo‘l harakati qoidalari”, “Maktab”, “Bog‘cha”, “Kutubxona”, “Atele”, “Sartaroshxona”, “Avtobus”, “Taksi”;
- o‘tish yo‘li maketi, transport vositalari modellari (qutqaruv xizmatlari, maxsus transport, temiryo‘l transporti), yo‘l harakati qoidalari bo‘yicha didaktik o‘yinlar, yong‘in xavfsizligi;
- teatrning har xil turlari (barmoqli, soyaviy, ko‘lqopli, bi-ba-bo, stol, marionetkalar, flanelegraf);
- atributlar (sumkalar, bo‘yimbog‘lar, lentalar, munchoqlar va boshq.);
- turli xil pardalar, flanelegraf, gilam;
- kiyim xonasi;
- ertaklarga illustriyasi;
- albomlar (“Aktyorlar, teatr va kino artistlar”, “Barcha kasblar yaxshi, didingga mosini tanla” va h.k.).

Til va nutq markazi maqsadlar:

- nutqda sifatlar, otlarning vositali kelishiklaridan foydalanishadi, tayanch so‘zlar va rasmlar bo‘yicha qisqa hikoyalar tuzish;
- she’rni yoddan ifodali o‘qish, she’r muallifini bilish;
- rasm, shaxsiy tajribadan olingan hikoyalar asosida mustaqil ravishda tavsifiy hikoyalar tuzish;
- yozuvlar, kitob nomlarini o‘qish;
- so‘zlarni bo‘g‘inlarga bo‘lish, bo‘g‘inlardan so‘zlar yasash. Resurs ta’minoti:
- barmoqlarning mayda motorikasini rivojlantirish o‘yinlari (“Sehrli tugunchalar”, turli xil bog‘ichlar, rang-barang pirildoqlar, plastilinli naqshlar va h.k.);
- diafragma nafas o‘yinlar; so‘z boyligini boyitish uchun didaktik o‘yinlar (“Kim, qaerda yashaydi”, “Kim qanday qichqiradi” “Muloyim so‘zni ayt”, “So‘z tanla”, “Bitta va ko‘p” va h.k.);
- nutqni rivojlantirish uchun didaktik o‘yinlar;

- tematik albomlar (sabzavot, meva, mebel, idish-tovoq, kiyim-kechak, transport vositalari, uy va yovvoyi hayvonlar va boshq.);
- artikulyatsiya apparatini rivojlantiruvchi albomlar (artikulyatsion profil, barcha tovushlar uchun artikulyatsiya qilingan fotosuratlar, hushtaksimon, shipillaydigan, sonor va boshqa tovushlarga predmetli rasmlar);
  - rasmlar (syujetli, hikoyalar tuzishga doir predmetli);
  - harflar kassasi (alifbo, gazlama to‘plami);
  - bo‘g‘inlab o‘qish uchun kitoblar;
  - kartoteka (she‘rlar, quvnoq xalq qo‘shiqlari, tez aytishlar va h.k.);
  - fonematik eshitishni rivojlantirish o‘yinlari (“Qaysi so‘z ortiqcha”, “Eshitsang, qarsak chal”, “Deraza tashqarisida biz nimani eshityapmiz?” va h.k.);
  - bolalar badiiy adabiyoti;
  - albomlar (O‘zbekiston va boshqa davlatlarning yozuvchilari va shoirlari suratlari);
  - ensiklopediyalar (“Kashfiyotlar tarixi”, “Dunyo va inson”, “Eramizdan avvalgi millionlab yillar”, “Geografiya” va h.k.).

Fan va tabiat markazi maqsadlar:

- suv, qor, qum, muzning fizik xususiyatlarini bilish, kognitiv muammolarni hal qilish va xulosa chiqarish;
- tirik olamga insoniylik bilan muomala qilish, tabiatdagi xatti-harakat qoidalariga rioya qilish, kuzatilayotgan hodisalar haqida aytib berish;
- vitaminlar va to‘g‘ri ovqatlanishning inson salomatligi uchun ahamiyati haqida bilish, salomatlikning to‘g‘ri ovqatlanishga bog‘liqligi haqida fikrlar bo‘lishi;
- muammoli vaziyatlarni hal qilish, atrof-muhitni muhofaza qilish, o‘simlik va hayvonlarga g‘amxo‘rlik qilish;
- bolalar tajriba o‘tkazadi, tajriba muammosini ajratib ko‘rsatadi, mustaqil faoliyat uchun materiallar tanlaydi. Resurs ta‘minoti:
  - didaktik o‘yinlar (“Qushlar”, “Yovvoyi hayvonlar”, “O‘zbekiston daraxtlari” “Labirint so‘qmoqlari”, “Yer va quyosh tizimi”, “Okean va qit‘alar”, “Kimning bolasi?”, “Kimning uy chasi” va h.k.);
  - taqdimot materiali (“Mamlakatimiz hududida yashovchi hayvonlar”, “Afrika hayvonlari”...)
  - geografik xaritalar, globuslar (dunyoning siyosiy xaritasi, O‘zbekiston xaritasi); ekologiya mavzusiga bukletli papka;
  - maketlar (“Quyosh tizimi”, “Yulduzli osmon”, “G‘or odamlari”, “Karvonsaroy”, “Cho‘l” va h.k.);

- tajriba o'tkazish bo'yicha albomlar ("Suv xususiyatlari", "Cho'kadi-cho'kmaydi", "Uy laboratoriyasi" va h.k.);
- tadqiqotlar uchun uskunalar, materiallar (kolba, probirka, shtativ, menzurka, mikroskop, magnit, qum, loy, toshlar va h.k.);
- albomlar ("Xona o'simliklarini parvarishlash qoidalari", "Uy va yovvoyi hayvonlar", "Qushlar", "Hasharotlar", "Daraxtlar", "Butalar", "Gullar");
- kartoteka (xona o'simliklari, tajriba-sinovlar, ekologik rivojlantiruvchi o'yinlar, kuzatuvlar kartotekasi);
- ob-havoni kuzatish taqvimi.

San'at markazi maqsadlar:

- tasvirda rasm syujetini aks ettirish, tegishli rangni o'tkazish uchun qog'oz fonini va ranglar kombinatsiyasini tanlash, tasvirni butun varaqqa joylashtirish;
- odamlarni harakatda chizish; obraz yaratish, xususiyatlarni aks ettirish, tasvirni butun qog'oz varag'iga joylashtirish;
- applikatsiyada turli fakturadagi qog'ozdan foydalanish, applikatsiyani qog'ozga chiroyli joylashtirish;
- tasviriy san'at turlarini farqlash. Resurs ta'minoti:
- xalq o'yinchoqlari, naqshli yozuvlar (Xamro buvining o'yinchoqlari, o'zbek keramik o'yinchoqlar, Xoxloma, Gorodes yozuvlari);
- rasmlarning reproduksiyalari (manzaralar, natyurmortlar, suratlar, grafika);
- haykalchalar (hayvonlar, qushlar, odamlar, daraxtlar, transport va boshq.); - trafaretlar;
- raskraskalar;
- didaktik o'yin;
- albomlar ("Erkak obrazi", "Ayol obrazi", "Rassomlar – ilustratorlar" va h.k.).

Bolalar markazlar orasida erkin harakat qiladi. Markazlarning har birida o'tkaziladigan vaqt har bir bola uchun turli xil bo'lishi mumkin. Agar bolalar o'yin bilan shug'ullansalar, materiallardan ijodiy foydalanadilar va ma'lum bir faoliyatda ko'proq vaqt sarflab, bir markazdan ikkinchisiga kamroq harakat qiladilar. Bolalarning hayot reglamentida bola qiziqishlarining xilma-xil va erkin ifodalanishi ko'zda tutilishi kerak. Bu nafaqat bayramlar, balki u boshqa narsalarni qilishga majbur emasligini bilib, sevimli ishini qila oladigan bo'ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat o'quv dasturi. – T.: 2022.
2. Z.T.Radjabova., "Ilm fan va tabiat markazi. Tabiat in'omlari dizayni/O'quv qo'llanma. T.: "Ilm-fan va innovatsiya", 2022. 152 bet.

3. Z.Y.Shanasirova., “Maktabgacha ta’limda tabiat bilan tanishtirish”, O‘quv qo‘llanma,-Toshkent. “Book trade 2022”, 2022.-120 b.
4. OMONOVICH, K. D., UMIROVICH, A. O., NORQOBILOVNA, J. S., ABDUKUNDUZOVNA, B. G., CHORIEVICH, X. S. D., JURAKOBILOVICH, T. S., ... & ADASHVOEVICH, K. R. (2025). TEACHING METHODOLOGY OF HISTORICAL GEOGRAPHY THROUGH GEOSPATIAL AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES COMPLETED WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS. *Journal of Engineering Science and Technology*, 20(6), 1935-1942.
5. Choriyevich,X.S.D.(2025). BOLALARDA MAS’ULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHI VA OTA-ONA HAMKORLIGINI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI. *Scientific and methodological journal of the Tashkent Institute of Economics and Pedagogy*, 2(1), 134-142.
6. Xojamiyarov, S. (2025). THE ROLE OF COOPERATION OF TEACHERS, EDUCATORS AND PARENTS IN DEVELOPING A SENSE OF RESPONSIBILITY IN PRESCHOOL CHILDREN. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 3(1), 87-93.
7. Xo, S. C., Nazarova, R. R., & Ibragimova, G. X. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ERTAK TERAPIYA ASOSIDA MAS’ULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISH. *Academic research in educational sciences*, (1), 96-99.
8. Хужамияров, С. Ч. ФОРМИРОВАНИЕ ЭТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. *НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ*, 29.
9. Nafisa, A., Nargiza, M., Sadulla, K., & Dilmira, S. (2020). Development of independence, initiative and responsibility for preschool children in the process of approaching accessible labor activity. *Journal of Critical Reviews*, 7(5), 785-786.
10. Choriyevich, X. S. (2025). ORGANIZATION OF WORK FORMS IN PARTNERSHIP WITH PRESCHOOL EDUCATION AND FAMILY. *SHOKH LIBRARY*.
11. Chorievich, K. S. (2020). The development of vocabulary in children of middle preschool age through the role-playing games. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(1).